

УДК

Альона Зеніна

викладач кафедри іноземних мов НАОМА

Проблема фразеологічної еквівалентності в лінгвістичній теорії перекладу

Анотація. У статті розглянуто проблему еквівалентності перекладу фразеологізмів з англійської на українську мову в лінгвістичній теорії перекладу. Розкрито сутність перекладацької еквівалентності як основи комунікативної рівноцінності текстів оригіналу й перекладу.

Ключові слова: лінгвістична теорія перекладу, еквівалентність, фразеологічна одиниця, повний еквівалент, частковий еквівалент, вибіркового еквівалент, калькування.

Теорія перекладу як наука почала формуватися порівняно недавно, у 50–60-ті роки минулого століття, проте інтерес до проблем перекладу виник ще за античної доби, понад двадцять століть тому, майже водночас з виникненням перекладацької практики.

Одна з перших спроб створення повноцінної теорії перекладу представлена у працях російських учених А. В. Федорова та Я. І. Рецкера. Вони розробили лінгвістичну теорію перекладу, що отримала назву теорії регулярних відповідників. Автори першими дали чітке визначення перекладацького процесу та назвали два ключові поняття у перекладі — перекладацькі відповідники та перекладацькі трансформації [12].

У сучасному перекладознавстві центральне місце посідає лінгвістика перекладу, що вивчає переклад як лінгвістичне явище, метою якого є розкриття та опис загальнолінгвістичних основ перекладу, обґрунтування особливостей мовних систем і закономірностей функціонування мов, що лежать в основі перекладацького процесу, розкриття сутності перекладацької еквівалентності як основи комунікативної рівноцінності текстів оригіналу й перекладу. Лінгвістика перекладу визначає поняття “норма перекладу”, визначає переклад як об’єкт лінгвістичного дослідження та розробляє основи класифікації видів перекладацької діяльності, а також загальні принципи та особливості побудови спеціальних теорій перекладу для різних комбінацій мов [4].

У цій статті ми розглянемо сутність перекладацької еквівалентності як основи комунікативної рівноцінності текстів оригіналу й перекладу та зупинимося на проблемі перекладацької еквівалентності перекладу фразеологізмів англійської та української мов.

Під еквівалентністю у теорії перекладу прийнято розуміти збереження відносної рівності змістової, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі й перекладі [12]. Еквівалентність оригіналу й перекладу — це передусім спільність розуміння інформації, що є в тексті, включно з тією, яка

впливає не лише на розум, а й на почуття реципієнта і яка не лише експліцитно виражена в тексті, а й імпліцитно віднесена до підтексту [9]. Еквівалентність перекладу також залежить від ситуації створення тексту оригіналу та його відтворення у мові перекладу. Таке трактування еквівалентності відображає повноту та багаторівневість цього поняття, що пов’язане із семантичними, структурними, функціональними, комунікативними, прагматичними й жанровими характеристиками. Всі ці вказані параметри мають бути збережені у перекладі, проте ступінь реалізації їх буде відмінним залежно від тексту, умов та способу перекладу.

Міжмовна еквівалентність — одне з базових і досить складних понять у теорії перекладу. Саме ступінь еквівалентності двох текстів, представлених мовою оригіналу та мовою перекладу, дозволяє оцінити успішність перекладу.

Перекладацька еквівалентність фразеологічних одиниць особливо складна. Це можна пояснити тим, що фразеологізми — це яскраві, емоційно багаті звороти, що належать до певного стилю мовлення і часто мають яскраво виражений національний характер. При перекладі стійких словосполучень необхідно, насамперед, брати до уваги особливості контексту, в якому вони вживаються. Для багатьох англійських фразеологізмів характерні багатозначність і стилістична різноплановість, що досить ускладнює переклад їх іншими мовами.

Щодо перекладу англійські фразеологізми поділяються на фразеологічні одиниці, які мають еквіваленти в українській мові, та безеквівалентні фразеологічні одиниці.

Фразеологічні одиниці, що мають еквіваленти в українській мові, можуть бути двох типів — повні та часткові. Повні еквіваленти — це українські еквіваленти, здебільшого моноеквівалентні відповідники англійських фразеологізмів, що співпадають з ними за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичною спрямованістю і граматичною структурою. Кількість їх відносно невелика. До цієї групи можна віднести фразеологізми інтернаціонального характеру, що базуються на міфологічних переказах, біблійних легендах та історичних фактах: *burn one’s boats* — “спалити свої кораблі”; *in the seventh heaven* — “на сьомому небі”; *Augean stables* — “Авгієві стайні” [8].

Частковий еквівалент не означає якусь неповноту при передачі значення, а лише містить лексичні, граматичні або лексико-граматичні відмінності за наявності однакового значення такої самої стилістичної спрямованості. Тому частковий еквівалент за ступенем адекватності перекладу дорівнює повному еквіваленту.

Часткові еквіваленти можна поділити на дві групи — часткові лексичні еквіваленти і часткові граматичні еквіваленти.

Часткові лексичні еквіваленти в свою чергу також можна поділити на дві групи. До першої входять українські еквіваленти англійських фразеологізмів, що співпадають за значенням, стилістичною спрямованістю і мають подібну образність (граматична структура може співпадати або не

співпадати), але дещо відмінні за лексичним складом. За приклад можемо навести наступні звороти: *kill the goose that lays the golden eggs* — “вбити курку, що несе золоті яйця”; *light as a feather* — “легкий як пір’їнка”; *a wolf in sheep’s clothing* — “вовк в овечій шкурі” [8].

До другої групи часткових лексичних еквівалентів належать українські еквіваленти англійських фразеологізмів, що співпадають з ними за значенням, стилістичним забарвленням, але відмінні за образністю. У цьому випадку граматична структура може як співпадати, так і не співпадати. Значна більшість образних фразеологізмів входить до цієї групи: *be born with a silver spoon in one’s mouth* — “в сорочці народитися”; *a fly in the ointment* — “ложка дьогтю в бочці меду”; *birds of a feather flock together* — “свій свояка бачить здалека”; *a bird in the hand is worth two in the bush* — “краще синиця в руках, ніж журавель у небі” [8].

До групи часткових граматичних еквівалентів відносяться українські еквіваленти англійських фразеологізмів, що співпадають з ними за значенням, стилістичною спрямованістю та образністю, але різняться числом, у якому вжитий іменник, або порядком слів. Наприклад, відмінність у числі: *game is not worth the candle* — “гра не варта свічок”; *there is no rose without a thorn* — “немає троянди без колючок”, або ж відмінності у порядку слів: *all’s well that ends well* — “все добре, що добре закінчується”; *if you ran after two hares you’ll catch neither* — “за двома зайцями поженешся, жодного не спіймаєш”; *laughs the best who laughs last* — “сміється той, хто сміється останнім” [8].

Часто трапляється так, що, шукаючи фразеологічну еквівалентність, доводиться застосовувати калькування. Дослівний переклад особливо важливий, коли образ, відбитий у фразеологізмі, має значення для розуміння тексту, а його заміна іншим образом не дає належного ефекту. Дослівний переклад часто застосовується за наявності розширеної метафори, фразеологічних синонімів, грі слів та каламбурів.

Зворот *care killed a cat* перекладається “турботи до добра не доводять; надмірні турботи хоч кого з ніг звалить”. Однак, наявність протиставлення у наступному уривку з творів Шекспіра вимагає дослівного перекладу:

Claudio. What! Courage, man! What <i>care killed a cat</i> , thou hast mettle enough in thee to kill care (W. Shakespeare, <i>Much Ado about Nothing</i> , act V, sc. 1) [18].	Клавдіо. Ну, годі! Наберися відваги, друже! Кажуть, <i>турбота може вбити й кицьку</i> , а в тобі стільки завзяття, що ти можеш убити й турботу. (Пер. Ірини Стешенко) [14].
--	--

Зворот *hoist sail while the wind is fair* означає “куй залізо, поки не загасло”, але такий переклад неможливий у наступному реченні з роману В. Скотта “*The Fortunes of Nigel*” через наявність у цьому реченні синоніму *strike while the iron is hot*. У цьому реченні також доводиться застосувати калькування фразеологізму:

A man should strike while the iron is hot and <i>hoist sail while the wind is fair</i> . (W. Scott, <i>The Fortunes of Nigel</i> , Introduction) [17].	Куй залізо, поки не загасло і <i>здимай парус, поки вітер дме</i> .
--	---

Значне місце у перекладі англійської фразеології посідають так звані “обертональні” переклади, або “контекстуальні заміни” — за термінологією Я. І. Рецкера. “Обертональні” переклади — це певною мірою оказіональний еквівалент, що використовується для перекладу фразеологізму лише у даному контексті [11]. Тому “обертональний” переклад подається у перекладі цитати, а не даного фразеологізму. Треба пам’ятати, що оказіональність цього еквівалента визначається виключно особливостями контексту і що в іншому контексті аналогічний переклад може бути не “обертональним”, а повним або частковим еквівалентом. Підбирання “обертонального перекладу”, на відміну від використання готового еквівалента, це творчий процес.

Біблійний фразеологізм *the apple of one’s eye* перекладається як “зіниця ока”, наприклад:

What did he know of her — he had only loved her all her life — looked on her as *the apple of his eye!* (J. Galsworthy, *The Forsyte Saga*, To Let, part III, ch. VIII) [16].

Часто англійський фразеологізм може мати декілька еквівалентів, і перекладач повинен вибрати найкращий для відповідного контексту.

Використання вибіркового еквівалентів дозволяє перекладачеві не лише вибрати оптимальний варіант, але й внести різноманітність у переклад одного й того ж фразеологізму, який автор декілька разів вживає у тому самому творі. Наприклад, вираз *to cost a pretty penny* перекладається у різних главах роману Д. Голсуорсі так:

She must <i>cost him a pretty penny</i> in dress. (J. Galsworthy, <i>The Forsyte Saga</i> , <i>The Man of Property</i> , part I, ch. I.) [16].	Її туалети, напевно, <i>коштують йому чимало</i> . (Пер. О. Тереха) [3].
And he had heard that the house was <i>costing</i> Soames <i>a pretty penny</i> beyond what he had reckoned on spending. (J. Galsworthy, <i>The Forsyte Saga</i> , <i>The Man of Property</i> , part II, ch. IV.) [16].	А тепер кажуть, що будинок <i>обійшовся</i> Сомсові набагато дорожче, ніж він сподівався. (Пер. О. Тереха) [3].
... he merely said: He didn’t know — he expected she was <i>spending a pretty penny</i> on dress. (J. Galsworthy, <i>The Forsyte Saga</i> , <i>The Man of Property</i> , part I, ch. VI.) [16].	Не знаю... У Вас на її вбрання <i>йде чимало грошей</i> . (Пер. О. Тереха) [3].

Зауважимо, що до багатьох англійських фразеологізмів загалом неможливо підібрати еквівалент в українській мові. Насамперед це стосується тих фразеологізмів, що позначають відсутні у нас реалії. При перекладі таких фразеологізмів застосовуються калькування та описовий переклад. Передусім це стосується прислів'їв: *better a witty fool than foolish wit* — “краще з розумним загубити, ніж з дурним знайти”, *he knocks boldly at the door who brings the good news* — “голосно стукає у двері той, хто приносить добру звістку”. Описовий переклад особливо часто використовується при перекладі термінології, що не допускає буквального перекладу: *cross the floor of the House* (парл.) — “перейти з однієї партії в іншу” [7].

Таким чином, проблема фразеологічної еквівалентності у теорії перекладу є доволі складною і комплексною, оскільки переклад фразеологічних одиниць, насамперед образних, зумовлює значні труднощі. А еквівалентність — ключовий елемент у теорії перекладу.

У цій статті ми розглянули різні прийоми перекладу при передачі англійської фразеології іншою мовою. Перекладач завжди повинен пам'ятати, що, оцінюючи тотожність фразеологічних одиниць мови оригіналу й мови перекладу, важливо враховувати таке поняття, як ступінь еквівалентності, оскільки знайти стовідсотково тотожний відповідник не завжди вдається. При цьому певних втрат не вдається уникнути, бо фразеологізми — це семантично цілісні й ускладнені одиниці, що належать до певних стилів мовлення, вони часто мають яскраво виражений національний характер і при перекладі їх зіставляються не лише дві мови, але й дві культури. І якщо в українській мові відсутній ідентичний образ, то перекладач повинен відшукати приблизну відповідність, прагнучи досягнути максимальної смислової й структурної близькості перекладу й оригіналу.

Отже, завдання перекладача при перекладі іноземної фразеології зводиться не лише до відшукування еквівалентних відповідників для передачі комунікативної установки відправника, але й до надання отримувачеві необхідних пояснень, якщо на шляху правильного сприйняття цілей спілкування постають міжкультурні відмінності.

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. — М., 1975.
2. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. — М., 1980.
3. Голсуорси Дж. Сага про Форсайтів. Власник. У зашморгу. Здаємо в оренду / Пер. з англ. О. Тереха. — К.: Дніпро, 1988.
4. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. — М., 1980.
5. Комиссаров В. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский. — М., 1965.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода. — М., Рыночная школа, 1990.
7. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. — М., 1986.
8. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. — М., 1967.
9. Латышев Л. К. Курс перевода (эквивалентность перевода и способы ее достижения). — М., 1981.
10. Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. Проблема перевода. — М., 1976.
11. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. — М., 1974.
12. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. — М., 1983.
13. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. — М., 1973.

14. Шекспир В. Багато галасу з нічого / Пер. з англ. І. Стешенко. Твори в 6 т. — К.: Дніпро, 1984.
15. Dickens Ch. The Old Curiosity Shop. — Oxford University Press, 1998.
16. Galsworthy J. The Forsyte Saga. The Man of Property. To Let. — Wordsworth Edition Ltd., 2001.
17. Scott W. The Fortunes of Nigel. — Edinburgh University Press, 2004.
18. Shakespeare W. Much Edo about Nothing. — Washington Square Press.

ПРОБЛЕМА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ В ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ ПЕРЕВОДА

Алена Зенина

Аннотация. В статье рассмотрена проблема эквивалентности перевода фразеологизмов с английского на украинский язык. Раскрыта сущность переводческой эквивалентности как основы коммуникативной равноценности текстов оригинала и перевода.

Ключевые слова: лингвистическая теория перевода, эквивалентность, фразеологическая единица, полный эквивалент, частичный эквивалент, выборочный эквивалент, калькирование.

THE PROBLEM OF PHRASEOLOGICAL EQUIVALENCE IN THE LINGUISTIC THEORY OF TRANSLATION

Alyona Zenina

Annotation. A problem of equivalence of phraseological units in the translation from English into Ukrainian is considered in the article. Article discloses the essence of translational equivalence as the bases of a communicative equivalence of texts of the original and translation.

Key words: linguistic theory of translation, equivalence, phraseological unit, complete equivalent, partial equivalent, selective equivalent, replication.

УДК

Неоніла Зайченко

кандидат філологічних наук,
професор кафедри іноземних мов НАОМА

Олена Бречак

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов НАОМА

Деякі проблеми перекладу в лінгводидактичному аспекті

Анотація. У статті розглядаються загальні питання перекладу як специфічного виду мовленнєвої комунікації; обґрунтовуються можливості використання навчального перекладу в процесі вивчення української мови іноземними студентами.